

ARDAHAN İLİ ARI YETİŞTİRİCİLERİNİN SOSYOEKONOMİK DURUMU VE ARICILIĞIN TEKNİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Zir. Yük. Müh. Sibel Selda Barak - Doç. Dr. Aziz Gül

GİRİŞ

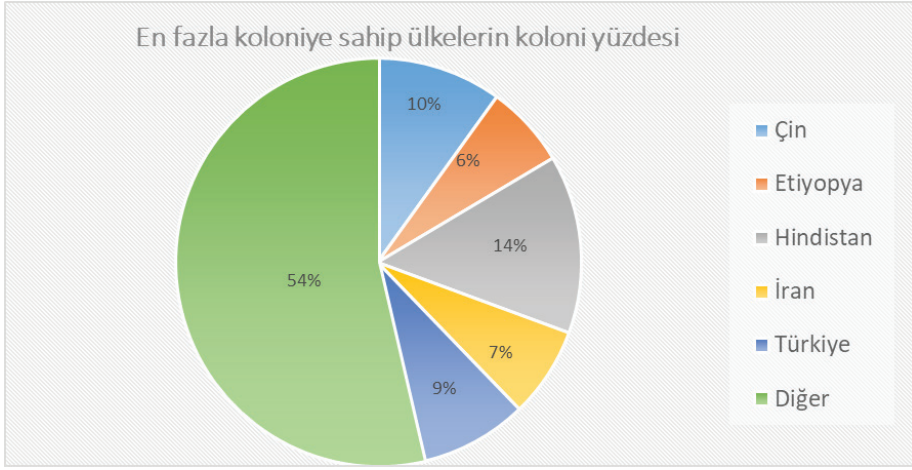
Bal arıları koloniler hâlinde yaşayan mükemmel bir düzene sahip sosyal böceklerdir. Arıcılık ise coğrafya üzerindeki bitkisel kaynaklardan bal arısı kullanılarak insanların yaşamları boyunca beslenme, sağlık koruma amacı ile kullanılmaktan vazgeçemedikleri bal, balmumu, polen, arı sütü, propolis, arı zehiri gibi ürünleri ve bunların yanında ana arı, oğul, paket arı gibi canlı materyal üretimi yaparak girdi sağlayan tarımsal bir faaliyettir (Fıratlı vd., 2000: 816). Modern tarımın en önemli dallarından biri olarak kabul edilen arı yetiştiriciliğini, ülkemizin hemen her yerinde yapmak mümkündür. Ülkemiz coğrafyasının iklimi ve bitki örtüsü, arı yetiştiriciliğinden verimi yüksek sonuçlar alınmasına olanak sağlayamaya elverişlidir. Arıcılık düşük bir sermaye girdisiyle ve az bir emekle yapılmaya çok uygun bir uğraştır. Hobi olarak 2-3 kovan ile yapılabileceği gibi ticari boyutta da bu sayı rahatlıkla 100-200 kovana çıkarılabilir. Bundan dolayı bir hanenin geçimini sağlayan ana uğraş olabileceği gibi diğer işlerin yanında ek gelir sağlayan yardımcı bir faaliyet olarak da rahatlıkla yapılabilir.

Ülkemiz; zengin florası, topoğrafik ve klimatolojik özellikleri sayesinde Avrupa, Asya ve Afrika, kıtaları arasında doğal bir köprü oluşturması nedeniyle birçok arı ırk ve ekotiplerini bünyesinde barındıran bir gen havuzu konumundadır. Sahip olduğu zengin bitki örtüsü ve farklı iklim kuşakları arı yetiştiriciliğinin gelişmesine de önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye bu özelliklerinden dolayı hem arılı kovan varlığı hem de bal üretimi bakımından dünyada önemli bir sıralamaya sahiptir. Dünya ülkeleri arasında arılı kovan sayısı bakımından ikinci ve bal üretimi bakımından dördüncü sırada yer almaktadır (FAO, 2018).

Bal arıları, bal ve diğer arı ürünleri ile insan beslenmesine, bitkileri döllemesi ile de bitkisel üretime ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bal arılarının tozlaşma ile tarımsal üretime sağladığı katkı arı ürünlerinden doğrudan sağlanan 10-20 katı kadardır. Bunun yanında insanların tükettiği gıdaların 1/3'ü bal arıları tarafından tozlaşması sağlanan bitkilerden elde edilmektedir (Genç ve Dodoloğlu, 2011: 73). Dünyada insan beslenmesinde kullanılan besin maddelerin yaklaşık olarak %90'ı, yaklaşık 80 bitki türünden elde edilir. Bu bitki türlerinden en az 60 tanesi arı tarafından tozlaşma ihtiyacı duyar. Bu hesaba göre insan gıdasının 2/3'ü dolaylı veya doğrudan arı tarafından döllemeye ihtiyaç duyan bitkilerden ibarettir.

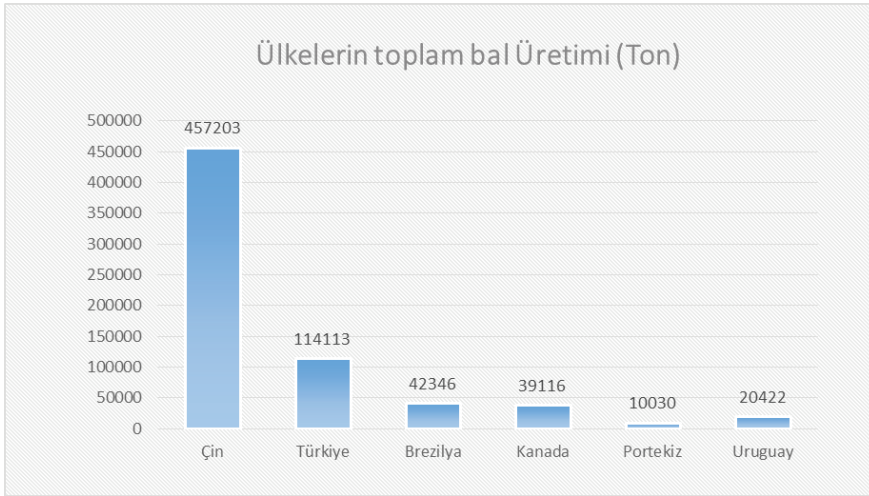
Bugün gelişmekte olan veya gelişmemiş olan ülkelerde görülen önemli sorunlardan biri dengeli beslenme eksikliğidir. Dünyada insan nüfusunun gidecek artması dengeli beslenme sorununun boyutlarını genişletmektedir (Erkan vd., 2001: 27). Dengeli beslenmede balın besin kaynağı olarak önemi oldukça büyüktür. Arcılık, toprağa bağımlı olmaması ile az topraklı çiftçilerin gelirlerini attırmasını sağladığı için önem kazanmaktadır (Erkan vd., 2001:26; Kekeçoğlu vd., 2007: 101).

Dünya'da 2018 (FAO, 2018) verilerine göre en fazla koloniye sahip ilk 5 ülkenin sahip olduğu koloni yüzdesi ile koloni başına en fazla üretim yapan ilk 5 ülkeye ait veriler şekil 1'de verilmiştir. Buna göre Hindistan %14 ve Çin %10 ile dünyada en fazla koloniye sahip olan 2 ülke konumundadır. Türkiye sahip olduğu yaklaşık 8 milyon koloni ile %8.6'lık bir oranla en fazla koloniye sahip 3. ülke konumundadır.

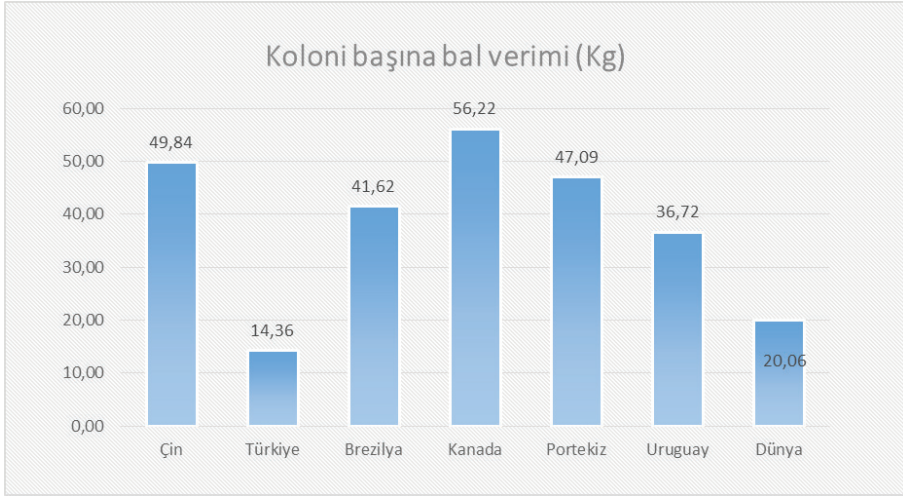

Şekil 1. Dünya üzerinde en fazla koloniye sahip ülkelerin koloni yüzdesi(FAO, 2018)

Ülkelerdeki toplam bal üretimi incelendiğinde koloni başına bal verimi en yüksek olan 5 ülkenin 2018 yılına ait bal verimleri şekil 2’de verilmiştir. Ancak bu ülkelerin koloni başına bal verimleri incelendiğinde Türkiye 14,7 kg bal verimi 9. sıradadır (Şekil 3).

Şekil 2. Dünyada en fazla bal üretimi yapan ülkeler ve üretim miktarları (FAO, 2018)

Şekil 3. Dünyada en fazla bal üretimi yapan ülkelerin koloni başına bal verimleri (FAO, 2018)

Ardahan ili bal üretimi, kovan sayısı, işletme sayısı ve koloni başına verime ait son 6 yıla ait veriler ise aşağıdaki çizelge 1’de verilmiştir. Veriler incelendiğinde kovan sayısı 2015 ile 2017 döneminde her yıl düzenli yaklaşık %6 büyüme göstermiş fakat aynı dönemde üretilen bal miktarı %37,5 düşmüştür. Koloni başına bal verimi 2017 yılında 9,6 kg, Türkiye ortalaması olan 14,7 kg’ın yaklaşık %35 altında kalmıştır. Bu oranlar 2015-2019 yılları arasında da benzer değişimler göstermiş ancak son 2018-2019 yıllarındaki kovan ve bal üretimindeki artışlara bağlı olarak kovan başına verim de benzer çıkmıştır. Son yıl olan 2020 yılında ise mevsim şartlarından kaynaklı keskin bir düşüş ile kovan başına bal verimi 3.6 kg’a kadar düşmüştür.

Çizelge 1. Ardahan arıcılığı ile ilgili son 6 yıla ait veriler.

Yıllar	Bal (Ton)	Kovan Sayısı	İşletme Sayısı	Verim (Kovan/kg)
2020	200	55.000	780	3,6
2019	650	52.000	745	12,5
2018	550	47.000	695	12,5
2017	520	44.000	660	9,6
2016	700	49.298	496	14,2
2015	800	46.366	457	17,3

Kaynak: Anonim, 2020

Ardahan'da bal verimi ortalaması Türkiye bal verimi ortalaması ile karşılaştırıldığında bal veriminin düşük olduğu görülmektedir. Yaşanan bal verimi düşüklüğünün sebeplerinden biri, Kafkas arısı ırkının gen merkezi olması nedeniyle Ardahan ve Artvin dışında gezginci arıcılık yapılmamasıdır (Karaca ve Özince, 2019: 17, Anonim, 2019).

Yapılan bu çalışma ile Ardahan ilinde aktif olarak arıcılıkla uğraşan arıcılarının sosyoekonomik durumu ile arıcılığın teknik özelliklerinin saptanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Ardahan ili arı yetiştiricileri birliğinden temin edilen arıcı bilgileri doğrultusunda Ardahan ili genelinde arıcılık işletmelerine ziyaretler gerçekleştirilerek anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması doğrudan arıcı ile yüz yüze sorular yöneltilerek yapılmış ve cevaplar anket formlarına işaretlenerek kaydedilmiştir.

1. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Gezginci arıcılık faaliyetlerinin ülkemizde başlamasından evvel Ardahan ve Artvin illeri dışında Kars ve diğer bazı civar illerde de Kafkas arılarının saf olarak yetiştiriciliği yapılmaktaydı. Dolayısı ile dışarıdan yabancı arı gelmediğinden doğal coğrafya Kafkas arılarının saf olarak kalmasını sağlıyordu. Sonrasında 1950'li yıllarda gezginci arıcılığın başlaması ile bu illere çevre bölgelerden gelen farklı ırktan İran arısı, Anadolu arısı, Karadeniz arısı ve Muğla arısı gibi arılar Kafkas arısı gen kaynağının bozulmasında önemli rol oynamışlardır. Saf Kafkas arısı 1983 yıllarında Ardahan'da Posof ilçesi civarlarında bulunabilmişken günümüzde Posof ve çevresinde de gen kaynağının bozulduğu görülmektedir. Kafkas arı genotipinin adapte olduğu Kafkasya bölgesinin çevresindeki İran, Ermenistan, Suriye ve Anadolu arılarının tamamı sarı abdomen halkalı arılardır. Dolayısıyla koyu renkli Kafkas arı genotipi, diğer bölgelerden gelen sarı halkalı abdomenlere sahip kolonilerin erkek arıları ile çiftleştiğinde Kafkas arısı kolonilerinde de sarı renkli işçi arılar görülmeye başlamıştır (Nergiz, 2015:23).

Türkiye'nin mevcut arıcılık potansiyeli oldukça yüksektir. Arıcılık için araziye gereksinim olmadığından, arıcılık faaliyetlerinden diğer tarımsal üretim alanlarının daraltılmasını gerektirmez. Arıcılıktaki büyüme, koloni adedini artırmak yerine koloni başına düşük olan bal veriminin artırılması ile olacaktır. Koloni başına artışlar da her üründe olduğu üzere yüksek verimli damızlık arı genotipleri ile ancak olabilir. Günümüzde yapılan mevcut çalışmalar da gösteriyor ki ülkemizde arıcılığın diğer ülkelerdeki gibi yapılabilmesi için arı ürünlerinde özellikle de bal veriminin artırılması ile mümkün olacaktır (Doğaroğlu,

1992: 15; Fıratlı vd, 2005: 746; Kekeçoğlu vd, 2007: 52; Parlakay vd, 2008: 19; Soysal vd, 2005: 163).

Seven ve Akkılıç (2005: 45), Elâzığ ilinde arıcılık faaliyetinde üretim ve pazarlama problemlerini belirlemiş, üretilen ürünleri sırasıyla bal (%99,5), bal mumu (%36,2), işçi arı (%34,4), polen (%10,1), arı sütü (%6,4), kraliçe arı (%8,7) ve propolis (%5,0) olarak bulmuştur. Üretilen bal çeşitleri ise sırasıyla petek bal (%93,6), süzme bal (%80,3), karakovan balı (%35,8), çiçek balı (%2,3) ve çam balı (%0,9) olarak tespit edilmiştir. Balın pazarlamasını ise sırasıyla perakendecilere (%84,9), aile içinde tüketime (%27,1), yerel toptancıya (%23,4), ulusal toptancılara (%9,2) ve kooperatife satış (%6,0) olarak tespit etmişlerdir. Satış sırasında yaşanan problemler de sırasıyla pazar fiyatından düşük ücrete (%52,8), yurt dışından ürünlerin ithal edilmesi (%47,7), ürünlerin doğal üretim olması ile ilgili kuşkular (%43,9), kooperatiflerin eksikliği (%43,5), ürünlerin fiyat standardının bulunmadığı (%41,6) olarak belirlenmiştir.

Parlakay vd. (2005: 23) Tokat ilinin merkez ilçede arıcılık işletmelerinin ekonomik analizini yaptıkları çalışmada işletme başına 17.623.85 TL (17 623,85 bin TL) brüt gelir, 6 741,03 TL (6 741,03 bin TL) net gelir, 9 330,13 TL (5 657,48 \$) tarımsal gelir, 12 824,92 milyon TL (12 824,92 bin TL) toplam aile geliri olarak hesaplanmıştır. Araştırmacılar genel itibarıyla Tokat ili merkez ilçesinde yapılan arı yetiştiriciliği faaliyetlerinin işletme açısından gelir artırıcı bir üretim kolu olduğunu tespit etmişlerdir.

Şahinler ve Gül (2005: 109), Hatay ilinde yapmış oldukları bir anket çalışmasında, arıcıların yaş ortalamasının 44,4 yıl, arıcılık deneyiminin 10,5 yıl olduğu, öğrenim durumlarının 6,8 yıl olduğunu, üreticilerin %65'inin ana arıyı değiştirdiğini ve %38'inin kolonilerinin tarımsal ilaçlardan etkilendiklerini, işletmelerin %79'unun da hasat sonrası balı ısıtmadığını tespit etmişlerdir.

Yerlikaya (2008: 37), Tunceli ilinde arıcılığın yapısal analizi, sorunları ve çözüm yollarını belirlemek amacıyla yapmış olduğu anket çalışmasında, arıcıların yaş ortalamalarını 45.23 yıl, arıcılık deneyimlerini 13.70 yıl, ortalama işletme büyüklükleri 73,77 koloni/arıcı ve koloni başına ortalama bal üretimi ise 21,04 kg/koloni olarak belirlemiştir.

Öztürk ve Günbey (2009: 25), Ardahan ili genelinde arıcılık yapısını ve arıcılık faaliyetlerini belirlemeye yönelik olarak yapmış oldukları anket çalışmasında, arıcıların %47,3'ünün ortaöğrenim mezunu olduğunu, %28'inin 21 yılın üstünde bir arıcılık deneyimine sahip olduğunu, %93,5'inin arıcılığı sabit olarak yaptığını tespit etmişlerdir. Tabur (2015), Uşak ili arıcılarının sosyoekonomik durumu ve arıcılığın teknik yapısının belirlenmesi amacıyla yapmış olduğu ça-

lişmada, arıcıların yaş ortalamasının 53,19 yıl ve arıcılık deneyiminin 18,47 yıl olduğunu belirtmiştir. İşletmecilerin %17,7'sinin asıl mesleğinin arıcılık olduğunu, %39,2'sinin gezginci arıcılık yaptığını, işletme başına ortalama arılı modern kovan sayısının 50,1 adet, kovan başına bal üretiminin 12,2 kg olduğunu ve arıcıların %36,9'unun koloninin ana arısını değiştirdiğini tespit etmiştir.

Ayvazoğlu Demir vd., (2017: 260) Ardahan ilinde yaptıkları anket çalışmasında, Arıcıların %46,3'ünün son 10 yılda arıcılık faaliyetlerine başladığı, %60,7'sinin lise ve üstü eğitime sahip oldukları ve %93,5'ini arıcılık faaliyeti haricinde ek iş de yaptıklarını belirlemişlerdir. Katılımcıların yalnızca %37,5'i mevcut bal fiyatlarının iyi olduğunu ancak %8,8'i gelecekte arıcılığı bırakmayı düşündüğünü ifade ettiklerini bildirmişlerdir. Bunun yanında arıcıların karşılaştıkları sorunların başında "kaliteli ana arı temini", "arı hastalıkları ve zararları" ve "arı ırklarının verim düşüklüğü" olduğunu bildirmişlerdir.

Cengiz ve Yazıcı, (2018: 111)Ardahan yöresindeki gezginci ve sabit arıcılar ile yaptıkları bir anket çalışmasında, arıcılık işletmelerinde sonbahar bakım ve kontrolleri, kışlama ile hastalık ve parazitlerle ilgili özelliklerini incelemişlerdir. Ardahan arıcılarının %90,60'nun sonbahar yemlemesi yaptığını, sonbahar beslemesinde şeker şurubunu (%57,75) kullandıkları ve bal şurubu ile besleme yapmanın pek yaygın olmadığını belirlemişlerdir. Anket sonuçları Ardahan yöresinde gezginci arıcıların büyük bir çoğunluğunun (%67,65) kışlatma kayıplarını %10 ve daha az olduğunu bildirdiğini, sabit arıcılık yapan arıcıların da %54,95 oranında kışlatma kayıplarını %10-19 arasında olduğunu belirlemişlerdir.

1.1. Araştırma Bölgesinin Coğrafik Yapısı

Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzeydoğusunda yer alan Ardahan konum itibari ile 400 45' 24" ve 410 36' 13" kuzey paralelleri ile 420 25' 43" ve 430 29' 17" doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. Kuzeyde Gürcistan toprağı olan Acaristan Özerk Cumhuriyeti, doğusunda Gürcistan ve kısmen de Ermenistan, güney ve güneydoğusunda Kars, güneybatısında Erzurum ve batıda Artvin illeri ile çevrilidir. Ardahan'ın yüz ölçümü 4.842 km²'dir. Ardahan ilinin toplam nüfusu 100.809 kişi olup bunların 36.601'i il ve ilçe merkezlerinde, 64.208'i ise beldeler ve köylerde ikamet etmektedir. Ardahan genelinde karasal iklim hâkim olup kışları sert, uzun ve kar yağışlıdır. Yıllık ortalama sıcaklık 3,7°C olup kışın -30,0°C'nin altına kadar düşer. Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Ardahan'da yıllık ortalama 550 mm yağış düşer. Sonbaharın ilk soğukları eylül ayının sonunda başlar ve ilkbaharda mayıs ayının ortalarına kadar devam eder (Karaca ve Özince, 2019: 20).

1.2. Araştırma Bölgesinin Tarımsal Yapısı

Ardahan ilinde çayır-mera alanlarının fazla olması, sanayi merkezlerinin ilden uzak olması ve diğer nedenlerle Ardahan ilinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri öne çıkmıştır. İldeki tarım işletmelerinin %95'i bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapıldığı polikültür işletmelerdir. Sadece bitkisel üretim yapan işletmeler %4 ve sadece hayvansal üretim yapan işletmeler ise %1'dir. İlin en önemli geçim kaynağı ve tarımsal aktivitesi mera hayvancılığı olması sebebiyle tarım alanlarının işlemeli tarımdan ziyade, mera-yayla öncesi ve sonrası doğal otlaklık olarak değerlendirilmesi şeklindedir (Anonim, 2012a). Yaklaşık 3-4 aylık mera ve yayla süresi içerisinde bu alanlardan, tamamen hububat (arpa, buğday) ve kaba yem (fiğ, korunga, yonca, çavdar, yulaf, çayır otu) üretimi sağlanmaktadır. İlde tarımsal faaliyet içerisinde hayvancılık ön plandadır. Mevcut tarımsal işletmelerin %95.60'ı hayvancılık yapmaktadır. Hayvancılık işletmelerinin tamamında sığır yetiştiriciliği ağırlıkta olmak üzere bir kısmı aynı zamanda koyunculuk ve/veya arıcılıkta yapmaktadır (Karaca ve Özince, 2019: 19).

Ardahan, dünyada tanınmış ve en önemli 4 verimli bal arısı ırkından biri olan Kafkas arı ırkının gen merkezi olması nedeniyle Türkiye arıcılığında da önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte sanayileşmeden etkilenmemiş, nüfus yoğunluğu artış göstermeyen ve doğal coğrafyasıyla verimli Kafkas arı ırkının yaşaması ve kaliteli arı ürünlerinin üretilmesi için uygun bir bitki örtüsüne sahiptir (Anonim, 2012b).

Arıcılık Ardahan ekonomisine önemli faydalar sağlamıştır. Ardahan'da 2019 yılı itibarıyla 745 arıcılık işletmesi bulunmakta ve bu işletme sahipleri arıcılık ile geçimini sağlamaktadırlar. Her işletme ailesinin ortalama 4 kişi olduğu düşünüldüğünde Ardahan'da yaklaşık olarak 2980 kişinin arıcılıkla uğraştığı çıkarımı yapılabilir. Türkiye genelinde ise arıcılık yapan işletme aile sayısı 80.675'tir ve her ailenin benzer şekilde 4 kişiden oluştuğu düşünülürse 322.700 kişi arıcılık ile geçimini sağlamaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini Ardahan ilinde bulunan arıcılar oluşturmaktadır. Veriler elde edilirken Ardahan İli Arı Yetiştiricileri Birliği ve Ardahan İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, AKS sistemi kayıtlarından 2014 yılında ilde faaliyet gösteren arıcıların listesi temin edilerek birliğe kayıtlı ve minimum 30 adet kolonisine sahip üreticiler çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmada anket yapılan bölgelerin seçiminde **gayeli örnekleme yöntemi** kullanılmıştır. Arıcı-

lar Birliği Başkanı ve Tarım İl Müdürlüğünün kayıtlarında yer alan ve arıcılık ile ciddi anlamda uğraşan kişilerden seçilen 50 arıcı ile anket yapılmıştır. Belirlenen üreticiler ile birebir ve işletmeleri ziyaret edilerek arılıklarında görüşme yapılmış ve anket çalışması yüz yüze görüşülerek yapılmıştır.

Anket formları iki ana başlık altında toplanmıştır. İlk bölümde arıcıların sosyoekonomik niteliklerini belirlemek amacıyla yaş, deneyim, eğitim durumu, arıcılığı yapma amacı, başlama şekli tarzında sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise arıcılığın teknik özelliklerini belirlemek amacıyla kovan sayısı, arı ürünlerinin pazarlanması, ana arı ile ilgili özellikler, kışlatma sorunu, hastalık ve zararlı sorunu, kredi kullanımı ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Ardahan ili arıcılığının durumunu belirlemek amacıyla hazırlanan 31 sorudan oluşan anket formları oluşturularak belirlenen üreticilerle anket yapılmıştır. Anket çalışması değerlendirilmesinde üreticilerin vermiş olduğu cevaplara göre tanımlayıcı istatistiklerin (aritmetik ortalama, frekans tabloları, yüzde hesaplamaları) hesaplamaları için Microsof Excel ofis programı kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Sosyoekonomik Nitelikler

Araştırma bölgesinde üreticilere iki bölümde toplam 31 adet soru yöneltilerek bölgenin arıcılık yapısı ve sosyoekonomik durumu incelenmiştir. İşletmeler kovan sayısı baz alınarak işletme büyüklüğüne göre üç gruba ayrılmıştır. Araştırmada 1-35 adet koloniye sahip işletmeler 1. grup, 36-55 adet koloniye sahip işletmeler 2. grup, 56 adet ve üzeri koloniye sahip olan işletmeler ise 3. grup olarak belirlenmiştir. Verilere göre işletmelerin %60,1'inin 10 yıl ve üzeri deneyime sahip olduğu, %39,9'unun da 1-10 yıl arasında deneyime sahip olduğu gözlenmiştir. Arıcıların ortalama deneyim süresinin 18,28 yıl olduğu belirlenmiştir. Bu amaçla işletmeler koloni sayılarına göre 3 gruba ayrılmıştır.

Çalışmaya katılan üreticilerin yaş dağılımları ile ilgili veriler Çizelge 3'te verilmiştir. Bu verilere göre arıcıların %54,4'ü 46 yaş ve üzerinde yer alırken %1,96'sının da 25 yaş ve altında olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin yaş ortalaması 47,67 olduğu, en küçük arıcının 24 en büyük arıcının da 78 yaşında olduğu tespit edilmiştir. İşletme grupları itibariyle 1. gruptaki arıcıların %47,06'sı ve 2. gruptakilerin %34,78'i 36-45 yaş aralığında olup ilk sırada yer alırken 3. gruptaki arıcıların %50'si 56 yaş ve üzerinde olup ilk sırada yer almaktadır. Elde edilen veriler incelendiğinde 3. gruptaki arıcıların diğer iki gruptaki arıcılara göre daha tecrübeli olduğu söylenebilir.

Çizelge 2. Ardahan İli Arıcılarının Sosyoekonomik Özellikleri

Arıcıların Özellikleri		1. Grup	2. Grup	3. Grup	Ortalama
		Koloni Sayısı: 1-35 Arası	Koloni Sayısı: 36-55 Arası	Koloni Sayısı: > 56	
Arıcının Yaşı (Yıl)		11,68	71,94	26,39	47,67
Arıcılık Deneyimi (Yıl)		8,78	31,13	30,15	18,28
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	0	0	0	0
	Okuryazar	0	4,35	10,00	4,78
	İlkokul	11,76	4,35	40,00	18,70
	Ortaokul	5,88	26,09	20,00	17,32
	Lise	58,82	60,87	30,00	49,90
	Üniversite	23,53	4,35	0	9,29
Arıcılık Faaliyeti	Sabit arıcılar	100	91,30	70,00	87,10
	Gezginci arıcılar	0	8,70	30,00	12,90
Arıcılığı Yapmadaki Amacı	Esas geçim kaynağım	0	13,04	60,00	24,35
	Merak gideriyorum	11,76	0	0	3,92
	Meşgul olmak için yapıyorum	17,65	4,35	0	7,33
	Ek gelir kaynağım	70,59	82,61	40,00	64,40
Arıcılığa Başlama Şekli	Eski tip arılı kovan satın aldım	0	0	10	3,33
	Yeni tip arılı kovan satın aldım	76,47	78,26	50,00	68,24
	Oğul satın aldım	5,88	0	0	1,96
	Baba mesleği	17,65	21,74	40,00	26,46

Bu konu ile ilgili yapılan benzer bir çalışmada Şahinler ve Gül (2005: 109), Hatay ilinde arıcıların yaş ortalamalarının 44,4 yıl, olarak tespit etmişlerdir. Yerlikaya (2008: 46), Tunceli ilinde yapmış olduğu anket çalışmasında üreticilerin yaş ortalamalarının 45.23±0.83 olduğunu belirlemiştir. Seven ve Yeninar (2009: 54), Elâzığ bölgesinde üreticilerin yaş ortalamasını 42,98±0,75 olarak belirlemişlerdir. Kızılaslan ve Adıgüzel (2012: 17), Tokat ilinde yapmış oldukları anket çalışmasında arıcıların yaş ortalamasını 51,70 yıl olarak tespit etmişlerdir. Kekeçoğlu vd. (2012: 104), Düzce ilinde yapmış oldukları anket çalışmasında üreticilerin yaş ortalamasının 50,38 yıl olduğunu belirtmişlerdir. Tabur (2015: 17), Uşak ilindeki arıcıların yaş ortalamasını 53,19 yıl olarak tespit etmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar Elazığ ve Hatay'daki sonuçlardan yüksek, Uşak, Düzce ve Tokat ilinden düşük bulunmuştur.

Diğer üretim dallarında olduğu gibi arıcılıkta da eğitim önemli yer teşkil etmektedir. Ülkemizde gerek devlet kurumlarının ve gerekse özel teşebbüslerin faaliyetlerine karşın arıcıların eğitimleri istenilen düzeyde değildir. Daha çok kırsal kesimde babadan kalma metot ve bilgilerle arıcılık yapılmaktadır. Buna bağlı olarak ülkemizdeki arıcılık da yeterli seviyede gelişmemektedir (Şahinler ve Gül, 2005: 154). Ancak son yıllarda sosyal medyanın etkin kullanılmasına başlamasıyla çeşitli platformlar üzerinden bilgi paylaşımları yapılmaktadır. Bu çalışmada da anket sonuçlarına göre arıcıların büyük çoğunluğu lise mezunu (%50) olup %18,7'si ilkokul, %17,3'ü ortaokul, %9,3'ü üniversite mezunu olduğu, %4,8'inin ise okuryazar olduğu belirlenmiştir (Çizelge 3). Yapılan benzer çalışmalarda Tabur (2015: 17) Uşak ilinde işletmecilerin %51,8'i ilkokul, %27,2'si üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir.

Benzer çalışmalarda; Demir (2007: 18), Mardin ilinde arıcıların %25,23'ünün Okuryazar olmadığını, %33,33'ünün okuryazar olduğunu, %26,13'ünün ilkokul, %9,91'inin ortaokul ve %5,41'inin de lise mezunu olduğunu belirlemiştir. Seven ve Yeninar (2009: 55), Elâzığ bölgesinde anket çalışmasına katılan arıcıların %3,2'sinin okuryazar olmadığını, %3,2'sinin okuryazar olduğunu, %22'sinin ilkokul, %15,6'sının ortaokul, %34,4'ünün lise ve %21,6'sının ise üniversite seçeneklerini öğrenim düzeyleri olarak belirtmişlerdir. Uzundumlu vd. (2011: 53), Bingöl ilinde yapmış oldukları anket çalışmasında çiftçilerin %14,3'ü okuryazar olmadığını, %42,9'unun ilkokul, %20,6'sının ortaokul, %19'unun lise ve %3,2'sinin de üniversite mezunu olduğunu tespit etmişlerdir. Tabur (2015: 41) Uşak ilinde katılımcıların %51,8'inin ilkokul, %27,2'sinin üniversite ve %9,5'inin de lise mezunu olduğu belirlemiştir. Çalışmada sonucunda elde edilen verilere göre Ardahan ilinin eğitim durumu Bingöl, Elâzığ ve Mardin illerinden daha yüksek iken, Uşak ili ile benzerlik göstermektedir.

Arıcılıkta başarı, çeşitli faktörlerin yanı sıra arıcının yeterli bilgi ve deneyim kazanmasına da bağlıdır. Yeterli teknik bilgi ve deneyim olmadan yapılan hatalı uygulamalar arıcılıkta verimsizliğe yol açmaktadır (Yerlikaya, 2008: 43). Anket çalışmasına katılan üreticilerin arıcılık deneyimleri ile ilgili veriler Çizelge 3'te verilmiştir. Verilere göre işletmelerin %60,1'inin 10 yıl ve üzeri deneyime sahip olduğu, %39,9'unun da 1-10 yıl arasında deneyime sahip olduğu gözlenmiştir. Arıcıların ortalama deneyim süresinin 18,28 yıl olduğu belirlenmiştir. İşletme grupları itibarıyla 3. gruptaki arıcıların ortalama deneyim süresinin 28,4 yıl, 2. gruptaki arıcıların 19,9 yıl ve 1. gruptaki arıcıların ise ortalama deneyim süresinin de 12,5 yıl olduğu tespit edilmiştir. Özkök (1995: 56), Toros dağ köylerinde yapmış olduğu çalışmasında ankete katılan arıcıların deneyim süresini ortalama $16 \pm 3,3$ yıl olarak belirtmiştir. Öztürk ve Günbey (2009: 171),

Ardahan ilinde arıcıların deneyim süresini ortalama 16,5 yıl olarak tespit etmişlerdir. Yerlikaya (2008: 47), Tunceli ilinde arıcıların deneyim süresini ortalama 13.70 ± 0.58 yıl olduğunu saptamıştır. Kızılaslan ve Adıgüzel (2012: 25), Tokat ilinde üreticilerin deneyim süresini 21,10 yıl olarak tespit etmişlerdir. Tabur (2015: 45), Uşak ilinde üreticilerin deneyim süresini ortalama 18,47 yıl olarak tespit etmiştir.

İşletmecilerin büyük bir kısmının (%87,1) sabit arıcı olduğu, %12,9'unun da gezginci arıcı olduğu belirlenmiştir (Çizelge 3). Benzer çalışmalarda Demir (2007: 53), Mardin ilinde yapmış olduğu anket çalışmasında %72,07'sinin gezginci arıcı olduğu, %27,93'ünün ise sabit arıcı olduğunu belirtmiştir. İşletme grupları itibarıyla 1.gruptaki arıcıların %83'ünün, 2 ve 3. grupların ise tamamının tarım dışında her herhangi bir gelirinin olmadığı saptanmıştır. Seven ve Yeninar (2009: 55), Elâzığ arıcılarının %32,1'inin serbest meslek sahibi, %23,4'ünün memur, %17,9'unun çiftçi ve %17'sinin de emekli olduğunu tespit etmişlerdir. Öztürk ve Günbey (2009: 171), Ardahan ilinde arıcıların %51,6'sının çiftçi, %17,2'sinin memur, %10,8'inin serbest meslek, %10,8'inin diğer meslek grubu ve %9,7'sinin de asıl mesleğinin arıcılık olduğunu tespit etmişlerdir. Çizelgeye göre tüm arıcıların arıcılığa başlarken, %26,5'i ise babadan %68,2'si yeni tip arılı kovan satın alarak Tabur (2015: 43), Uşak ilinde arıcıların %33,1'inin yeni tip arılı kovan satın alarak %9,3'ünün ise eski tip arılı kovan satın alarak ve %20,6'sının da oğul satın alarak arıcılık faaliyetine başladığını, %21,1'inin ise baba mesleği olduğu için arıcılık faaliyetine başladığını tespit etmiştir. Sonuçlar incelendiğinde işletmelerin büyük bir bölümünün (%71,6) arılı kovan alarak arıcılığa başladığı görülmektedir.

3.2. Teknik Özellikler

Çalışma kapsamında arıcıların arıcılık faaliyetlerindeki teknik özellikler de incelenmiştir. Bu kapsamda anket çalışmasına katılan arıcıların kovan başına ortalama bal verimi 15,44 kg iken bu oranlar 3. grupta 16,63 kg, 2. grupta 14,16 kg ve 1. grupta da 15,53 kg olarak belirlenmiştir (Çizelge 4). Kovan başına bal üretiminin düşük olması Ardahan ilindeki kovanların nektar akış döneminin kısa olması nedeni ile açıklanabilir. Özkök (1995: 67), Toros dağ köylerinde yapmış olduğu anket çalışmasında koloni başına ortalama 7,1 kg olarak tespit etmiştir. Yerlikaya (2008: 45), Tunceli ilinde üreticilerin koloni başına bal verimini 21,04 kg olarak belirlemiştir. Öztürk (2013: 46), Ordu ilinde yapmış olduğu çalışmada üreticilerin kovan başına bal veriminin 38 kg olduğunu tespit etmiştir. Araştırma bölgesinde üreticilerin yapmış olduğu ambalaj masrafı ile ilgili olarak 1. grup işletmelerin ortalama ambalaj masrafı 270,6 TL,

2. grupta 274,1 TL ve 3. grupta 1120 TL iken tüm işletmelerin ortalama ambalaj masrafının da 554,9 TL olduğunu bildirmişlerdir. Yapılan benzer çalışmada Tabur (2015: 46), Uşak ilinde arıcıların yıllık ortalama 234,3 TL ambalaj masrafı olduğunu bildirmiştir.

Çizelge 4. Arıcıların Teknik Özellikleri

Arıcıların özellikleri		1. Grup	2. Grup	3. Grup	Ortalama
		Koloni Sayısı 0-50 Arası	Koloni Sayısı 51-100 Arası	Koloni Sayısı >10	
Ortalama bal verimi (kg)		11,25	59,03	29,72	15,44
Ana arı değiştirme süresi (yıl)	1	23,53	30,43	10,00	21,32
	2	64,71	69,57	90,00	74,76
	3	11,76	0	0	3,92
Koloni çoğaltma yöntemleri (%)	Rastgele yerlerden	17,65	13,04	10,00	13,56
	Bölme yaparak	17,65	60,87	80	52,84
	Oğul yakalayarak	0	13,04	10,00	7,68
	Kurumlardan	64,71	13,04	0	25,92
Ana arı karşılama yöntemi (%)	Oğul yüksüklerinden	35,29	60,87	60,00	52,05
	Ana arı yüksüklerinden	29,41	13,04	30,00	24,15
	Anasız koloni yüksüklerinden	0	4,35	0	1,45
	Modern yöntem kullanarak	35,29	21,74	10,00	22,35
Kovanların kullanım süresi (yıl)	1-4	67,71	95,65	80,00	80,12
	5-9	23,53	0	20,00	14,51
	Değiştirmedim	11,76	4,35	0	5,37
Hastalık ve zararlı tespiti	Varroa	100	100	100	100
	Kireç hastalığı	64,71	95,65	100	86,79
	Amerikan yavru çürüklüğü	47,06	78,26	100	75,11
	Nosema	94,12	95,65	100	96,59
	Avrupa yavru çürüklüğü	29,41	56,52	100	61,98
	Septisemi	17,65	34,78	80,00	44,14
Arılı çerçeve sayısı (%)	3-4	82,35	86,96	60,00	76,44
	5-6	17,65	13,04	40,00	23,56

Ardahan ilinde işletmelerin yapmış olduğu ambalaj masrafı Uşak ilindeki işletmelerden yüksek bulunmuştur. Ardahan ilinin çayır ve mera alanlarının geniş ve zengin bir floraya sahip olmasının yanı sıra, çok sayıda ballı ve polenli bitkilerin yetiştiği göz önünde bulundurulursa kovan başına alınan 15,4 kg'lık bal veriminin çok düşük olduğu ifade edilebilir.

Araştırma bölgesinde arıcıların %52'si oğul için yapılmış yüksüklerden, %24,1'i ana arı yüksüklerinden, %22,3'ü kontrollü üretim yöntemini kullanarak ve %1,5'i de anasız kolonilerdeki yüksüklerden ana arı ihtiyacını sağladığı tespit edilmiştir. Özkök (1995: 62), Toros dağ köylerinde yaptığı anket çalışmasında üreticilerin %20'sinin ana arıları Tarım İl Müdürlüğü ve TKV'den temin ettiğini, %60'ının oğul yüksüklerinde sağladığını ve %20'sinin de kolonilerinin ana arısını yenilemediğini belirtmiştir. Şahinler ve Gül (2005: 155), Hatay ilinde işletmelerin %35'inin ana arıyı değiştirdiğini, ana arısını değiştirenlerin %44,21'inin ana arıyı doğal yolla kendisi üretilip kullandığını, yalnız %14,74'ünün modern ana arı üretim tekniği ile yetiştiricilik yapan özel sektörden ana arı satın aldığını, %28,42'sinin kendisi kontrollü olarak ürettiğini ve %8,42'sinin de bölgesindeki arıcılardan temin ettiğini tespit etmişlerdir. Kutlu (2014: 483), Gaziantep ili arıcılığının yapısını belirlemek amacıyla yapmış olduğu anket çalışmasında üreticilerin %12'sinin iki yılda bir ana arılarını dışarıdan satın alarak değiştirdiğini, %8'inin ihtiyaç duydukları ana arıları kendileri üreterek karşıladığını, %80'inin ise kolonilerini doğal yolla bölme yaparak veya oğul yoluyla çoğalttıklarını tespit etmiştir. Tabur (2015: 46), Uşak ilinde işletmelerin %52,8'inin oğul için yapılmış yüksüklerden ve %19,2'sinin kolonideki ana arı yüksüklerden temin ettiğini, %18,1'inin de kontrollü bir şekilde ana arı üretim yöntemlerini kullanarak temin ettiğini saptamıştır. Ana arı ihtiyacını karşılayan üreticilerin büyük bir kısmı ana arıyı oğul için yapılan ana arı yüksüklerinden karşıladığını belirtmiştir.

Anket çalışmasına katılan arıcıların kovan kullanım süresine ait veriler çizelge 4'te verilmiştir. Çizelgeye göre üreticilerin %80,1'i kovanlarını 1-4 yıl, %14,5'i 5-9 yıl süreyle kullanırken %5,4'ü ise değiştirmedini tespit etmiştir (çizelge 4). Birinci grup işletmelerin %64,7'si, 2. grup işletmelerin %95,6'sı ve 3. grup işletmelerin %80'i 1-4 yıl süre ile kullandığını belirtmiştir. Tabur (2015: 47), Uşak bölgesinde arıcıların %51,9'u kovanlarını değiştirmedini, %27,2'si ise 5-9 yıl arası süreyle kullandığını belirtilmiştir.

Çalışma bölgesinde üreticilerin arı hastalık ve parazitleri tanıma durumları incelenmiş ve sonuç olarak ankete katılan arıcıların tamamının varroa zararlısını, %95,6'sının nosema hastalığını, %86,8'inin kireç hastalığını, %75,1'inin Amerikan yavru çürüklüğü hastalığını, %62'sinin Avrupa yavru çürüklüğü

hastalığını ve %41,1'inin de septisemi hastalığını tanıdığını tespit etmiştir (çizelge 4). Demir (2007: 45), Mardin ilinde yapmış olduğu anket çalışmasında, üreticilerin en çok şikâyetçi olduğu hastalıkların yavru çürüklüğü, nosema ve kireç hastalığı olduğu, bazı hastalıkların iyi bilindiğini ve bunlarla gerekli mücadeleden yapıldığını bildirmiştir. Arıcıların bir kısmının bazı hastalıkları ayırt edemediğini (yavru çürüklüğü hastalıkları) ve rastgele ilaç kullandığını belirlemiştir. Yerlikaya (2008: 48), Tunceli ilinde arıcıların %87,6'sının arı hastalık ve zararlılarını tanıdığı, %12,4'ünün ise tanımadığını tespit etmiştir. Kekeçoğlu vd. (2012: 105), Düzce ilinde arıcılık işletmelerinde en faz görülen hastalıkların sırasıyla varroa (%81,9), nosema (%17,9), Güve (%10,6), Amerikan yavru çürüklüğü (%9,7), kireç hastalığı (%9,1) olduğunu, işletmelerin %7,2'sinde ise herhangi bir hastalığın görülmediğini saptamışlardır. Kutlu (2014: 483), Gaziantep ilinde yapmış olduğu araştırmada arıcıların %89'unun bal arısı zararlısı olan *Varroa jacobsoni*'yi, %2'sinin arı felcini, %16'sının *nosema*'yı, %55'inin mum güvesini, %24'ünün Avrupa ve Amerikan yavru çürüklüğünü (spesifik olarak değil de genel yavru çürüklüğü adı altında tanıdıkları) ve %13'ünün de Kireç hastalığını ise tanıdığını belirlemiştir.

Aynı şekilde Ardahan ili arıcılarının %31'i yaz aylarında, %20,2'si gördüğü an, %17,9'u erken ilkbahar ve geç sonbaharda ve %16,11'i ise bal hasadından sonra mücadeleyi yaptığı tespit edilmiştir. Yerlikaya (2008: 45), Tunceli ilinde yapmış olduğu anket çalışmasında, arıcıların %99'unun arı hastalık ve zararlılarına karşı hem ilkbahar hem de sonbaharda ilaçlama yaptıklarını, %1'inin ise yalnız ilkbaharda ilaçlama yaptıklarını tespit etmiştir. Seven ve Yennar (2009: 55), Elâzığ yöresindeki arıcılık işletmelerini hastalık, parazit ve zararlı yönünden incelemek amacıyla yaptıkları anket çalışmasında üreticilerin %70,2'sinin erken ilkbaharda, %50'sinin geç sonbaharda, %29,4'ünün görülür görülmez, %11,5'inin bal hasadından sonra %11'inin kullanma talimatına göre %2,3'ünün bal hasadından önce ve %0,9'unun ise yaz mevsiminde zararlı etmenlerle mücadele zamanı olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen verilere göre Ardahan ili arıcılarının hastalık ve zararlı tespiti ile mücadelesi konusunda bilinçli oldukları söylenebilir.

Çalışma sosyoekonomik nitelikleri bölgesindeki arıcıların ortalama yaşı işletme yöneticilerinin ortalama yaşı 47,67 yıl, ortalama deneyim süresi de 18,28 yıl olduğu, üreticilerin %87,1'inin sabit arıcı olduğu, %63'ünün arıcılık ile birlikte hayvansal üretim faaliyetini gerçekleştirdiği, %64,4'ünün ise arıcılığı ek gelir kaynağı olarak gördüğü için yaptığı belirlenmiştir. Araştırma bölgesinde işletmelerin tamamının modern kovana sahip olduğu işletme başına ortalama 56,8 adet modern kovan düştüğü, koloni başına ortalama 15,44 kg bal alındığı,

arıcılarının ana arı değiştirme, koloni çoğaltma, arı hastalık ve zararlıları konusunda bilinçli olduğu sonucuna varılmıştır. Ardahan İlinin arıcılık yapısını ve faaliyetlerini belirlemeye yönelik olarak yapılmış olan anket çalışması (Öztürk ve Günbey, 2009: 25) sonucu elde edilen veriler ile yaptığımız çalışmanın verilerini karşılaştırdığımızda bölgede altı sene içerisinde arıcıların öğrenim durumunda, üretilen balın pazarlama miktarında, birliğe üye olan arıcı sayısında gelişme gösterdiği görülmüştür. Değişmeyen tek istek ise gezginci arıcılığın son bulmasıdır.

Çalışmaya katılan arıcıların tarım ilaçlarının arılara olan zararları hakkında bilgi sahibi olduğu, işletmelerin %84,4'ünün arıcılık ile ilgili bilgileri arkadaşlarından öğrendiği tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen arıcılık işletmelerinin tamamının Arı Yetiştiricileri Birliğine kayıtlı olduğu yine tamamının arıcılık desteğinden yararlandığı belirlenmiştir. Yöre arıcılarının %14,9'unun kredi kullandığı belirtilirken bölgeye yapılan gezginci arıcılığının yasaklanmasını talep etmektedir.

SONUÇ

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşamakta olan bölge insanları sahip oldukları az miktarda hayvan ve arazi varlığı yaşamlarını belirli bir yaşam standardında sürdürmektedirler. Bu zorlu coğrafyada yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için üretime yeni yöntemler kazandırmak ve kullanılmayan iş gücü aktif hale getirilerek üretici duruma geçirilmesi oldukça önemlidir. Bilindiği üzere büyük bir araziye gerek olmadan düşük bir sermaye ile yapılabilen arıcılık, kırsalda yaşayan toprağı olmayan veya düşük gelire sahip insanlar için bir yapılabilecek bir faaliyet alanı olarak değerlendirilmelidir. Arıcılık faaliyeti, 3-5 ay gibi kısa bir sürede kârlı bir duruma geçebilen ender tarım kollarından bir tanesidir. Ardahan ili coğrafyası zengin florası ile arıcılık yönünden önemli bir yer teşkil etmektedir. Esas geçim kaynağı olarak yapılabileceği gibi ek iş olarak da rahatlıkla yapılabilecek bir iş kolu olduğu bu çalışma ile görülmüştür. Ardahan nüfusunun büyük çoğunluğunun tarımsal faaliyetlerle iç içe olmasından dolayı arıcılık içinde yeterli zamanlarının olacağı muhakkaktır. Anket çalışmasında da görüldüğü üzere arıcılık faaliyetlerini yürüten arıcıların %63'ü diğer tarımsal faaliyetler ile de uğraşmaktadır.

Çalışma bölgesindeki arıcıların ortalama yaşının işletme yöneticilerinde ortalama yaş 47,67 yıl, ortalama deneyim süresi de 18,28 yıl olduğu, üreticilerin %87,1'inin sabit arıcı olduğu, %63'ünün arıcılık ile birlikte hayvansal üretim faaliyetini gerçekleştirdiği, %64,4'ünün ise arıcılığı ek gelir kaynağı olarak gördüğü için yaptığı belirlenmiştir.

Araştırma bölgesinde işletmelerin tamamının modern kovana sahip olduğu işletme başına ortalama 56,8 adet modern kovan düştüğü, koloni başına ortalama 15,44 kg bal alındığı, arıcıların ana arı değiştirme, koloni çoğaltma, arı hastalık ve zararlıları konusunda bilinçli olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen arıcılık işletmelerinin tamamının Arı Yetiştiricileri Birliğine kayıtlı olduğu yine tamamının arıcılık desteğinden yararlandığı belirlenmiştir. Yöre arıcıların %14,9'unun kredi kullandığı belirtilirken bölgeye yapılan gezginci arıcılığının yasaklanmasını talep etmektedir.

Sonuç olarak Ardahan ilinde arıcıların karşılaştıkları bazı sorunların çözümüne yönelik önerileri aşağıda verilmiştir.

1. Ardahan ili işletmecileri, arıcılık ile ilgili her hangi bir sorunla karşılaştığında sorunun çözümüyle ilgili arkadaşlarına danışanların oranının yüksek olması arıcılığın hâlâ geleneksel yöntemlerle yapıldığını göstermektedir. Bu durumun iyileştirilebilmesi için Tarım ve Orman Bakanlığı il müdürlükleri, üniversiteler ve Arı Yetiştiricileri Birliği birlikte hareket ederek bölge arıcılığının geliştirilmesine yönelik projeler yapılmalı ve arıcılık ile ilgili uygulamalı kurs, eğitim ve seminerler düzenleyerek arıcıların bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.
2. Bölge üreticilerinin bal dışında diğer arı ürünlerini de üretmesi için teşvik edilmelidir. Bu amaçla devlet tarafından diğer arı ürünlerine de destekleme verilebilir.
3. Bölge arıcılığının kalkındırılması için düşük faizle arıcılık kredisi temini sağlanmalıdır.
4. Çalışma bölgesindeki üreticilere, arıcılık konusunda uzman kişilerden teknik destek sağlanmalıdır.
5. Bölgenin zengin florası, geniş çayır ve mera alanları göz önüne alındığında koloni başına alınan 15,44 kg balın yetersiz olduğu görülmektedir. Kovan başı verimin daha yukarılara çıkarılabilmesi için üreticiler teşvik edilmeli ve desteklenmeli, bunun yanı sıra sabit arıcılık yapan üreticiler de gezginci arıcılığa yönlendirilmeleri sağlanmalıdır.
6. Çalışma bölgesindeki işletmelerin büyük çoğunluğunun (%64,4) arıcılığı ek gelir kaynağı olarak yapmaları arıcılığı asıl meslekleri olarak görmediklerini göstermektedir.
7. Bölge piyasasında bulunan balların, yetkili kurumlar vasıtasıyla denetimleri artırılarak, analizler yapılmalı ve insan sağlığına zararlı olan kimyasalları barındıran ballar piyasadan toplanarak imha edilmelidir.

8. Ardahan ili Kafkas arısı genotipinin merkezi olması sebebi ile burada yapılan arıcılık faaliyetlerinde, ifade edilen öneriler doğrultusunda gerekli tedbirlerin alınmasıyla hem üreticilerin gelirini artıracak hem de ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Anonim, (2010), "Arıcılığın Yeri ve Önemi", www.borckaziraatodasi.org.tr/1.ppt Erişim tarihi: 03.09.2013.
- Anonim, (2012a), Türk Gıda Kodeksi Bal Tebliği (Tebliğ No: 2012/58)
- Anonim, (2012b), T.C. Ardahan Valiliği Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Dosyası.
- Anonim, (2012c), Ardahan Kafkas Irkı ve Arıcılık Çalıştay ve Sektör Raporu, T.C. Serhat Kalkınma Ajansı Ardahan Yatırım Destek Ofisi.
- Anonim, (2020). Ardahan İli Arı Yetiştiricileri Birliği 2020 Kayıtları, Ardahan.
- Ayvazoğlu Demir., P., Aydın, E., Yazıcı, K., & Kırmızıbayrak, K. (2017). "Ardahan İlinde Arıcılık İşletmelerinin Sorunları ve Beklentileri", *Eurasian J. Vet Sci*, 2017, 33, 4, s. 260-267
- Cengiz, M.M., & Yazıcı K. (2018), "Ardahan Yöresinde Bal Arısı (*Apis mellifera* L.) Kolonilerinde Kışlama Kayıpları ve Muhtemel Sebepleri Üzerine Bir Anket, *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 2018, 18 (2): s. 111-122
- Demir, Y., (2007). "Mardin İlinde Arıcılığın Yapısal Analizi. Atatürk Üniversitesi", Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootečni Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Doğaroğlu, M. (1992). *Arıcılık Ders Notları*. Tekirdağ Üniversitesi, Ziraat Fak. Trakya Üniv. No. 42.
- Erkan, C., & Aşkın, Y., (2001), "Van İli Bahçesaray İlçesinde Arıcılığın Yapısı ve Arıcılık Faaliyetleri", *Yüzyüncüyıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilg. Derg. Van*, 2001.
- FAO, (2018), "Food and Agriculture Organization of the United Nations", [http:// www.fao.org/faostat/en/#data](http://www.fao.org/faostat/en/#data), Erişim: 18.11.2020.
- Fıratlı, Ç., Genç, F., Karacaoğlu, M., & Gencer, H.V., (2000), "Türkiye Arıcılığının Karşılaştırmalı Analizi Sorunlar-Öneriler", *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*, s. 811-825, Ankara.
- Fıratlı, Ç., Karacaoğlu, M., Genç, H.V., & Koç, A. (2005), "Türkiye Arıcılığına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler", *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisleri VI. Teknik Kongresi 03-07 Ocak*, s. 743-752, Ankara.
- Genç, F. & Dodoloğlu, A. (2011), *Arıcılığın Temel Esasları*, Atatürk Üniv. Ziraat Fak. Ofset Tesisleri, Yay. No. 931, Erzurum.
- Karaca, N., & Özince, G. (2019). Ardahan Arıcılık Sektörü, Mevcut Durum Analizi ve Stratejik Eylem Planı. Serhan Kalkınma Ajansı, s. 72.
- Kekeçoğlu, M., Gürcan, E.K., & Soysal, M.İ. (2007), "Türkiye Arı Yetiştiriciliğinin Bal Üretimi Bakımından Durumu, Tekirdağ Üniv. Zir. Fak. Dergi 4(2).
- Kekeçoğlu, M., Rasgele, P.G., Acar, F., & Kaya, S.T. (2012), "Düzce İlinde Bulunan Arıcılık İşletmelerinde Görülen Koloni Kayıplarının, Bal Arısı Hastalık ve Zararlılarının ve Mücadele Yöntemlerinin Araştırılması", *Iğdır Üni., Fen Bilimleri Enst. Der. / Iğdır Üniv. J. Inst. Sci. Tech.* 3(3): s. 99-108, 2013.
- Kızılaslan, N., & Adıgüzel, F. (2012), Tokat İli Merkez İlçede Arı Yetiştiricileri Birliği Üyelerinin

- Birliğe Örgütsel Bağlılıklarının Analizi. *GOÜ, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29 (1), s. 13-27, 2012.
- Kutlu, M., K. (2014), "Gaziantep İli Arıcılık Düzeyinin Saptanması, Sorunları ve Çözüm Yolları", *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 1(4): s. 481-484, 2014.
- Nergiz, R. (2015), "Kafkas Arısı Gen Merkezinin Bozulmasına Neden Olan Etmenler ve Çözüm Önerilerinin Belirlenmesi", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s. 62
- Özkök, D. (1995), "Toros Dağ Köylerinde Arıcılığı Geliştirme Olanakları", ÇÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootečni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Öztürk, B., & Günbey, V.S. (2009), "Ardahan İlinde Arıcılığın Yapısı", 6. Zootečni Bilim Kongresi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, s. 166-173, 24-26 Haziran 2009.
- Öztürk, F.G. (2013), "Ordu İli Arıcılık Sektörünün Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Parlakay, O., & Esengün, K. (2005), "Tokat İli Merkez İlçede Arıcılık Faaliyetinin Ekonomik Analizi ve İşletmecilik Sorunları", *GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22 (1), s. 21-30.
- Parlakay, O., Yılmaz, H., Yaşar, B., Seçer, A., & Bahadır, B. (2008), "Türkiye'de Arıcılık Faaliyetinin Mevcut Durumu ve Trend Analizi Yöntemiyle Geleceğe Yönelik Beklentiler", *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Volume 22, Issue 2, s. 17-24
- Seven, İ., & Akkılıç, M.E. (2005), "Elâzığ'daki Arıcılık İşletmelerinin Üretim ve Pazarlama Problemlerinin Tespiti ve Çözüm Önerileri", *Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg.*, 2005, 45 (2), s. 41-52.
- Seven, İ., & Yeninar, H. (2009), "Elâzığ Yöresindeki Arıcılık İşletmelerinin Hastalık, Parazit ve Zararlılar Yönünden İncelenmesi", *e-Journal of New World Sciences Academy Veterinary Sciences*, 3B0013, 5, (2), 52-6, June 2009.
- Soysal, M.İ., & Gürcan, E.K. (2005), "Tekirdağ İli Arı Yetiştiriciliği Üzerine Bir Araştırma", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* s. 161-165, Cilt: 2, Yıl: 2005, Sayı: 2
- Şahinler, N. & Gül, A. (2005), "Hatay İlinde Arıcılığın Yapısal Analizi, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *MKÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(1-2): 105-118, 2003.
- Tabur, Z. (2015), "Uşak İlinde Arı Yetiştiricilerinin Sosyoekonomik Durumu ve Arıcılığın Teknik Özelliklerinin Belirlenmesi" Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootečni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.
- Uzundumlu, A.S., Aksoy, A., & Işık, H.B., (2011), "Arıcılık İşletmelerinde Mevcut Yapı ve Temel Sorunlar: Bingöl İli Örneği", *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42 (1): 49-55, 2011.
- Yerlikaya, H.R., (2008). "Tunceli İlinde Arıcılığın Yapısal Analizi, Sorunları ve Çözüm Önerileri", Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zootečni Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

Jacques Ellul, "Söz, bizi zamana yerleştirir." der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda, epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip-giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede, bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki, buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan'ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken; öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki; Ardahan Değerlemeleri serisi; topyekûn bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan'ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle, geçen yıl ilki hazırlanan Ardahan Değerlemeleri -I- kitabından sonra serinin 2. kitabı olan bu çalışmada, Ülkemizin farklı üniversitelerinden 34 yazarın daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makalesi yer almaktadır. Ardahan ili, pek çok zenginlik, varlık ve potansiyeli ile hemen tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan; sizler, Ardahan Değerlemeleri -2- kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız. Kitabın ilgisine fayda getirmesini ümit ediyor; keyifli okumalar diliyoruz.

AKADEMİK YAYINCILIK

www.nobelyayin.com

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

EDİTÖR
DOÇ. DR. İHSAN KURTBAŞ

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

DEĞERLER, POTANSİYELLER VE YAKLAŞIMLAR

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ -2-

Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'nın katkılarıyla basılmıştır.

ARDAHAN DEĞERLEMELERİ - 2: Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar

Editör: Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

Yayın No. : 3160
Beşerî Bilimler No. : 247
ISBN : 978-625-406-890-4
E-ISBN : 978-625-406-891-1
Basım Sayısı : 1. Basım, Aralık 2020

© Copyright 2020, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO. 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayımladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Emre Gürbüz -emre@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Matbaacılık / Sertifika No.: 15689-
Büyük Sanayi 1 Cad. Elif Sok. No.:7/236-237 İskitler / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Kurtbaş, İhsan.

Ardahan Değerlemeleri -II- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar / Editör: İhsan Kurtbaş

1. Basım. XXII+ 532 s. 16x23,5 cm Kaynakça var, dizin yok.

ISBN : 978-625-406-890-4

E-ISBN : 978-625-406-891-1

1. Siyaset 2. Kültür 3. Ekonomi 4. Ardahan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mah. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No. 7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

BÖLÜM YAZARLARI

BÖLÜM 1: **YENİ SEÇİM VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE SEÇMEN TERCİH VE KARARLARININ SOSYOLOJİSİ, DİNAMİKLERİ VE TAKTİKSELLİĞİ**
Ardahan İli Örneğinde 24 Haziran Seçimleri Üzerine Bir Araştırma
Doç. Dr. İhsan KURTBAŞ
Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5828-6887>

BÖLÜM 2: **PARTİ KİMLİĞİ ALGISI**
Ardahan İli Örneğinde Lisansüstü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
Dr. Öğr. Üyesi Onur Akçakaya
Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
Orcid ID: 0000-0002-7328-5380

Öğr. Gör. Canan Tun İnan
Samsun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1727-9178"0000-0003-1727-9178

BÖLÜM 3: **ULUSAL ÖNEME HAİZ SULAK ALANIN YERELDEKİ ALGISI: AKTAŞ GÖLÜ (ARDAHAN) ÖRNEĞİ**
Dr. Öğr. Üyesi Murat Demirel
Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Kentleşme ve Çevre Sorunları
Orcid ID: 0000-0003-0994-545X

- BÖLÜM 4: ARDAHAN YÖRESİ HALILARI**
Prof. Dr. Bekir Deniz
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi*
- BÖLÜM 5: ARDAHAN YÖRESİ GELENEKLİ EL ÖRGÜSÜ YÜN ÇORAPLARI**
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Subaşı
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü*
Orcid ID: 0000 0002 2254 0871
- BÖLÜM 6: ARDAHAN'DA YAYLACILIK KÜLTÜRÜ VE YAYLACILIK FAALİYETLERİNDE YAŞANAN SORUNLAR**
Leman Albayrak
*19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya ABD Doktora Öğrencisi*
Orcid ID: 0000-0001-6944-3852
- BÖLÜM 7: ARDAHAN'IN TURİZM DEĞERLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi Hürriyet Çimen
*Ardahan Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Turizm İşletmeciliği bölümü*
Orcid ID: 0000-0001-6107-2444
- BÖLÜM 8: 1900 YILI RUS ANSİKLOPEDİSİNE GÖRE ARDAHAN OKRUĞU**
Dr. Öğr. Üyesi Gülnara Goca Memmedli
*Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
Gürcü Dili ve Edebiyatı Bölümü*
Orcid ID: 0000-0002-9942-2670
- BÖLÜM 9: ARDAHAN'IN İLLER ARASI REKABET ENDEKSLERİNDEKİ SEYRİ (2010-2020)**
Prof. Dr. Murat Şeker
*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü, Bütçe ve Mali Planlama Ana Bilim Dalı*
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-3925-6276>
- Gülçin Çelikbıçak
*İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ekonometri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi*
Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-2685-179X>

BÖLÜM 10: COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜNLERİN YEREL KALKINMA ÜZERİNE ETKİLERİ

Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Arş. Gör. Dr. Mustafa Caner Timur

Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-3259-8495

Şevket Kaan Gündoğdu

Orcid ID: 0000-0002-1252-5256

BÖLÜM 11: İÇ GÖÇ HAREKETLİLİĞİNİN MAKRO VE MİKRO KURAMLAR İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: Ardahan İli Örneğinde Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Coşkun

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,

İktisat Bölümü, İktisat Politikası Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-9561-7200

Arş. Gör. Sümeyye Kara

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi,

Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı

Orcid ID: 0000-0002-8636-3528

BÖLÜM 12: ARDAHAN'IN KRONİK GÖÇ SORUNU: Sosyoekonomik Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Deniz Özyakışır

Kafkas Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Orcid ID: 0000-0002-9710-3238

BÖLÜM 13: TÜRKİYE'DEKİ HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ARDAHAN İLİNİN YERİ VE ÖNEMİ: SWOT Analizi ile Genel Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin Ayvazoğlu

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle Meslek Yüksekokulu

Laborant ve Veteriner Sağlık Programı

Orcid ID: 0000-0003-2064-0657

Prof. Dr. Pınar Ayvazoğlu Demir

Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği

Orcid ID: 0000-0002-7010-0475

BÖLÜM 14 ARDAHAN İLİNDE SÜT SIĞIRCILIĞININ MEVCUT DURUMU, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 15 ARDAHAN İLİNDE SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİNİN ÖNEMİ VE SIĞIRLARIN BAZI ZONOTİK HASTALIKLARI

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO

Laborant ve Veteriner Sağlık Bölümü

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 16 ARDAHAN BÖLGESİNDE BUZAĞI VARLIĞI VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Abdülkerim Diler

Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü

Orcid ID: 0000-0001-7958-6179

BÖLÜM 17 ARDAHAN İLİ KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ VE BAŞLICA GÖRÜLEN ENFEKSİYÖZ HASTALIKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ertan Doğan

Ardahan Üniversitesi Nihat Delibalta Göle MYO, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-0751-0559>

Uz. Dr. Ali Nazmi Can Doğan

Göle Devlet Hastanesi İç Hastalıklar Kliniği, Göle-Ardahan

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-8148>

BÖLÜM 18 ARDAHAN İLİ ARI YETİŞTİRİCİLERİNİN SOSYOEKONOMİK DURUMU VE ARICILIĞIN TEKNİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Zir. Yük. Müh. Sibel Selda Barak

Ankara Tarım ve Orman İl Müdürlüğü

Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği Şube Müdürlüğü

Orcid ID: 0000-0002-9503-7361

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü

Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

BÖLÜM 19

ARDAHAN VE ÇEVRESİNDE BAL ARISI KOLONİLERİNDE MEVSİMLERE GÖRE BAKIM ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Yaşar Erdoğan

*Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksekokulu
Veterinerlik Bölümü*

Orcid ID: 0000-0001-6154-7008

BÖLÜM 20

ARDAHAN YÖRESİNDE BAL ARISI (*Apis mellifera L.*) KOLONİLERİNDE KIŞLATMA VE KIŞLATMANIN ÖNEMİ

Doç. Dr. Mahir Murat Cengiz

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal Yazıcı

Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü
Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

BÖLÜM 21

KAFKAS ARISI (*Apis mellifera caucasica*), İZOLE BÖLGELERİ VE ARDAHAN İLİ GENELİNDE KORUMA ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Aziz Gül

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zooteknik Bölümü
Orcid ID: 0000-0003-1158-5019

Doç. Dr. Mahir Murat CENGİZ

*Atatürk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-9844-4229

Öğr. Gör. Kemal YAZICI

*Ardahan Üniversitesi Posof Meslek Yüksekokulu
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü*

Orcid ID: 0000-0002-1369-5994

Dr. Öğr. Üyesi Servet ARSLAN

*Akdeniz Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Organik Tarım Bölümü*

Orcid ID: 0000-0003-3892-8130

SUNUŐ

Günümüz dünyasında bilimsel araştırma/yayın yapma, eğitim öğretim ve toplum hizmetleri olmak üzere üç temel rolü olan üniversiteler kuruldukları şehrin sanayisini, kentsel dokusunu, demografisini; sosyoekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını doğrudan ve dolaylı şekilde etkileme kapasitesine sahip kurumsal yapılardır. Üniversiteler temel rol ve işlevlerini ancak varılmak istenilen hedefler doğrultusunda özgün bir misyona sahip olmaları sayesinde anlamlı ve etkili şekilde yerine getirilebilirler.

Bu çerçevede Üniversitemiz somut bilimsel veriler temelinde, bölgemizin ve şehrimizin iktisadi, sosyal, beşerî sermayesini ve genel olarak güçlü ve zayıf yönlerini göz önünde bulundurarak kendi özel misyonunu belirlemiştir. Ardahan Üniversitesi, esas itibarıyla coğrafi olarak etrafımızda yer alan Kafkasya, Orta Asya ve ayrıca Uzak Doğu'ya açılan bir bilim kapısı olmayı ve kendi hinterlandındaki bu geniş alanın ihtiyaçlarını gözeterek bilimsel faaliyetler yapmayı, iş birlikleri geliştirmeyi ve bölgesel kalkınma konusunda içinde bulunduğu coğrafyanın ufku olmayı misyon edinmiş bir üniversitedir.

Bu misyon çerçevesinde Üniversitemiz, şehrimizin değerleri ve potansiyellerini göz önünde bulundurarak yenilikçi, yaratıcı, uygulanabilir projeler üretmekte, patent çalışmaları yapmakta, iş birlikleri kurmakta, bilimsel araştırma ve yayınlar üretmektedir. Üniversitemizin üzerinde konuşlandığı Ardahan ili, aşağıda daha ayrıntılı ifade edildiği üzere, güçlü kaynakları; yer altı ve yer üstü zenginlikleri, maddi ve manevi değerleri, değerlendirilmeye açık ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik potansiyelleriyle yurdumuzun çok önemli ve kendine özgü illerinden biridir.

Hem politik hem ekonomik düzeyde ülkemizin Orta Asya ve Kafkasya'ya açılan kapısı niteliğinde olan Ardahan, büyük bir jeostratejik ve jeopolitik öneme sahiptir. Bu bağlamda Üniversitemiz; Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu ülkeleri üzerine sosyal, siyasi, ticari, teknolojik ve stratejik araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca ülkemizde yükseköğretim alanında bir ilki başaran Üniversitemiz; İngilizce, Fransızca ve Almanca dışında Kafkasya ve Orta Asya'nın ortak dili olan Rusçada eğitim/öğretime ağırlık vermektedir.

Türk halk kültürü alanında Ardahan'ın müstesna ve özgün bir yeri olduğuna kuşku yoktur. Ardahan'daki Türk varlığı ve kültürünün yaklaşık 3000 yıl gerilere gittiği bilinmektedir. Bu tarihsel süreç içerisinde Türklerin Anadolu'ya giriş ve geçiş kapısı niteliğinde olan Ardahan, binyılların gelenek ve göreneklerinin aktarıcısı ve taşıyıcısı durumunda olan, çok güçlü ve özgün bir Âşıklık geleneğine ev sahipliği yapmaktadır. Üniversitemizde halk edebiyatı ve âşıklık geleneğinin yaşatılması için amacıyla özgün bilimsel araştırmalar yapılmakta, etkinlikler düzenlenmekte, eğitim öğretim faaliyetleri yürütülmektedir.

Ülkemizin en geniş ve verimli otlak alanlarına sahip olan Ardahan, flora çeşitliği bakımından dünyanın sayılı mekânlarından biri olmasıyla da dikkat çekmektedir. Ayrıca partikül madde açısından Dünya Sağlık Örgütü'nün izin verdiği sınır değerleri aşmayan Ardahan, ülkemizin havası en temiz illerinden birisi olan olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda Üniversitemiz; organik tarım, organik hayvancılık ve organik arıcılığı geliştirmeye yönelik bilimsel araştırma, yayın ve projeler üretmektedir. Bu noktada başta dilinin uzunluğu ve soğuğa dayanıklılığı açısından ülkemizde tek, dünyada dört nadide ırktan biri olan Kafkas arı ırkının gen merkezi de Ardahan'dır. Bu çerçevede Üniversitemizde Kafkas Arı ve Arıcılık Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kafkas arı ırkını korumak, geliştirmek noktasında çalışma ve projeler gerçekleştirilmektedir.

Ardahan, orman varlığıyla da çok önemli bir ilimizdir. İl merkezinin beş kilometre kuzeydoğusunda başlayan Ardahan ormanları, Kura Vadisi'nin etrafında dört parça sarıçam ormanından ve bu ormanları kuşatan geçiş çayırlarından oluşmaktadır. Çok çeşitli kullanım alanlarına sahip odunuyla sarıçam; işlenmesi kolay, dayanıklı ve bol reçineli oluşuyla pek kıymetli bir yapı malzemesidir. Üniversitemiz orman ürünleri endüstrisi alanında özellikle doğal malzemeden imal edilen organik oyuncak, mutfak ve süs eşyası gibi sektörlerin gelişmesine katkı sağlayacak bilimsel araştırmalar yapacak orman ürünleri ile ilgili bölüm ve programlar açmayı planlamaktadır.

İlimizi kuşatan ve turizm bağlamında büyük önem taşıyan sarıçam ormanları, özellikle kış sporları bakımından henüz yeterince değerlendirilmemiş eşsiz turistik olanaklara sahiptir. Üniversitemiz bu kapsamda kış sporlarının gelişimini ve yaygınlaşmasını, yüksek irtifa kamplarının kurulmasını, spor ve doğa turizminin gelişmesini sağlamak ve hizmet sektörüne eleman yetiştirilmesini temin etmek amacıyla bilimsel çalışma ve projeler gerçekleştirmektedir.

Sürekli eğitim ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında Üniversitemiz, şehirle bütünleşik bir şekilde sorunları tespit etmekte, tespit ettiği sorunlara çözümler üretmekte ve toplumsal kalkınmayı sağlayacak çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Sürekli Eğitim Merkezimiz Ardahan ilinin sosyoekonomik kalkınmasına, eğitim düzeyi ve kültürünün geliştirilmesine, bölge insanı ile etkin bir iletişim sağlayarak nitelikli insan gücünün yetiştirilmesine katkı sunmak amacıyla meslek edindirme kursları açmak, sosyal sorumluluk projeleri düzenlemek gibi çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Sosyoekonomik düzeyde bölgemizin ve şehrimizin varlık ve potansiyellerini bilimsel şekilde anlamak ve bilinçli şekilde işlemek, ilimizin temel sorunlarını tespit etmek ve isabetli şekilde çözmek büyük bir önem taşımaktadır. *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı bu misyonu yerine getirme noktasında çok değerli ve kayda değer bir proje olma niteliği taşıyor. Editörlüğünü Üniversitemiz öğretim üyelerinden Doç. Dr. İhsan Kurtbaş'ın yaptığı *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı, Ülkemizin değişik üniversitelerinden çok sayıda akademisyenin katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Özgün makalelerin yer aldığı kitap, ilgilisi için önemli bir kaynak ve envanter niteliği taşımaktadır. Kitabın tüm ilgililere ve okurlara azami düzeyde yarar sağlamasını yürekten temenni ederim.

Prof. Dr. Mehmet Biber
Ardahan Üniversitesi Rektörü

ÖN SÖZ

Üniversiteler gerek dünyada gerekse ülkemizde kuruldukları şehirlerin sosyal ve ekonomik kalkınmasında önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Toplumsal değişim ve kalkınmada üniversitelerin rolü çok fazladır. Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan bugüne kadar şehrimizde sosyal, kültürel, ekonomik hareketliliğe ve canlanmaya yol açmıştır. Özellikle il dışından gelen öğrenci, akademisyen ve diğer personeliyle Üniversite; şehrimize belirgin bir ivme kazandırmış, ekonomik ve sosyal yaşamda canlanma sağlanmıştır. Bu bağlamda Ardahan'ın sosyal, kültürel, entelektüel ve ekonomik değişimine tanıklık ediyoruz.

Üniversiteler, sağladığı ekonomik ve sosyal canlanmanın yanı sıra bilgi yaratma ve bu bilgiyi çevreye yayma faaliyetleri ile gelişmeye bir başka boyutta katkı sağlıyorlar. Buldukları illerin sosyal sermayesi, coğrafi, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak dönüşümleri sağlamada önemli rolleri vardır. Bu kapsamda Ardahan Üniversitesi, kuruluşundan itibaren sadece bir eğitim kurumu olmamış; aynı zamanda yoğun akademik, kültürel ve sanatsal etkinlikleri ile ilimizin gelişmesine ışık tutarak kalkınmada üretici rol üstlenmiştir.

Ardahan Üniversitesi, ekonomik kalkınma hedeflerinin ihtiyaç duyduğu bilgiyi, araştırma temelli misyonu ile şehrimizin güçlü yönleri üzerine yaptığı akademik çalışmalar, bilimsel kongreler, çalıştaylar ve konferanslar yoluyla sağlamaktadır. Bu çalışmalarını Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası olarak destekliyor, karşılıklı iş birliği ile çeşitli faaliyetler yürütüyoruz. Bu kapsamda bu yıl ikincisi hazırlanan *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabı Ardahan'ın sosyal, ekonomik kültürel ve siyasi yönlerdeki birikimlerini dikkate alarak hazırlanmış, ilimiz için önemli bir değerdir. Serhat Şehrimizin her bir ögesi, araştırmacılar açısından bir veri kaynağı olarak ele alınmış olup çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen tüm akademisyenlerimize şükranlarımı sunuyorum. Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası, Ardahan Üniversitesi ve şehrimizin karşılıklı etkileşim içinde yer aldığı Ardahan'ı daha ileriye taşıyacaklardır. Yeni çalışmaların devamını temenni ediyorum.

Çetin Demirci

Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı

EDİTÖRDEN

Jacques Ellul, “Söz, bizi zamana yerleştirir.” der. Bu çıkarsama, modern zamanlarda epistemolojiyi, ontolojik açıdan varoluş sorununa karşı keskin bir reçete olarak sunma eylemidir. Zira günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri, rutinin kıskacında yer yer alışkanlıklara dönüşen davranışların içindeki nice değer kodlarının ve güzelliklerin yitip giden zenginliğidir. Ardahan ili, modernleşme ve küreselleşmenin farksızlaştırdığı özgün değerlerin, zamanın ruhuna direnç gösterdiği güzide bir Anadolu toprağıdır. Endüstriyel kapitalizmin risklerle donattığı yerkürede bozulmamış, bereketli ve güvenilir bir sığınaktır.

Ne var ki buradaki tespitimiz, bıçak sırtı bir tespittir. Nitekim Ardahan’ın kirlenmemiş/el değmemiş doğa güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, güçlü birtakım gizil potansiyelleri ve sahip olduğu somut/soyut değerleri ile bir yandan işlenmeyi/değerlendirilmeyi beklerken öte yandan titizlikle korunmayı ve muhafaza edilmeyi gerektirmektedir. Diyebilirim ki *Ardahan Değerlemeleri* serisi; topyekün bir söz olarak, bu hassasiyetlerle Ardahan’ı zaman(d)a yerleştirme gayretiyle ortaya çıkan bir şehir monografisidir.

Bu düşüncelerle geçen yıl bu zamanlar *Ardahan Değerlemeleri - 1* kitabını yayımlamıştık. İlk sayıda ifade ettiğim üzere Ardahan ili, pek çok varlık ve potansiyeli ile tek bir kitapta tüketilemeyecek ölçüde geniş bir değerler spektrumuna sahip olduğundan ilk sayısı esasen bir nüve olan bu seriyi, bundan sonraki sayılarımız ile geliştirmek ve geniş bir külliyata dönüştürmek niyetindeyiz. Bu bağlamda nihai amacımız; Ardahan’ın kronik sorunlarının yakından incelenmesinin yanı sıra ilin hâlen bakir sayılabilecek varlık, değer ve potansiyellerini araştırmak, değerlendirmek ve ilgililere fayda sağlayacak, onların değere dönüştürebileceği bilimsel kaynak sunmak, son kertede geniş ve ayrıntılı bir envanter oluşturmaktır.

Bu ideal ve amaç doğrultusunda özgün ve nitelikli makalelerin yer aldığı ve uzun erimli çabalar sonucunda hazırlanan **Ardahan Değerlemeleri 2- Değerler, Potansiyeller ve Yaklaşımlar** kitabı, yayım aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Makale çağrısı, bu yılın ilk aylarında başlatılmış olup, ne mutlu ki, sizlerden büyük bir tevccüh görmüştür. Ön değerlendirme sürecini başarıyla geçen çalışmalar, kör hakemlik uygulamasına tabi tutulmuştur. Kitap 21 bölüm hâlinde düzenlenmiş, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış 21 bilimsel makale kitaba dâhil edilmiştir.

Bu çerçevede kitapta; Ardahan'ın sosyopolitiği bağlamında Ardahan ilinde seçmen tercih ve kararlarını etkileyen faktörler, siyasal kimlik ve parti kimliği ile Aktaş Gölü'nün yereldeki algısı üzerine ampirik çalışmalar yer almaktadır. Ardahan'ın edebiyat, kültür ve coğrafyası mevzusunda Ardahan yöresinin halıları, çorapları, yaylacılık kültürü ve turizm değerleri gibi konular ele alınmaktadır. Ardahan'ın sosyo-ekonomisi kapsamında, Ardahan ilinin iller arası rekabetteki yeri, coğrafi işaretli ürünleri, bu ürünlerin yerel kalkınma üzerindeki etkileri, Ardahan'ın kronik göç sorunu ve Ardahan ili örneğinde iç göç hareketlerinin makro ve mikro kuramlar bağlamında değerlendirilmesi gibi konular işlenmektedir.

Ardahan'ın hayvancılığı hususunda, Türkiye'deki hayvancılık sektöründe Ardahan ilinin yeri ve önemi, Ardahan'da süt sığırcılığının önemi, mevcut durumu, sorunları, çözüm önerileri, görülen başlıca sığır hastalıkları, Ardahan'da bu buzağı varlığı, buzağı varlığının geleceği, Ardahan ilinde kaz yetiştiriciliği ve kazlarda görülen başlıca hastalıklar gibi konular incelenmektedir. Nihayet Ardahan arıcılığı konusunda Ardahan ili arı yetiştiricilerinin sosyoekonomik durumu, arıcılığın teknik özellikleri, Ardahan'da bal arılarının bakım çalışmaları, kışlatma, kışlatmanın önemi ve Ardahan ilindeki bal arılarını koruma çalışmaları gibi hususlar konu edinmektedir.

Kitaptaki makale başlıklarının belirlenmesinden, makalelerin toparlanıp insicamlı bir bütün olarak yayım aşamasına gelmesine kadarki süreçte, açıkçası üzerimizde bir yandan baskı, diğer yandan teselli olmak üzere iki farklı etki neşet etmektedir. Baskı oluşmaktadır zira söylenmeyenlerin söylenenlerin gölgesinde kalabileceği endişesi oluşmaktadır. Teselli de bulmaktayız çünkü çalışmamız kendince söylenmeyenlerin açığa çıkarılması amacını doğal olarak yerine getirdiğimizi düşündürmektedir. Bu bağlamda söylenmeyenleri söylemek, eksiklikleri tamamlamak ve hedef olarak ifade ettiğimiz üzere geniş bir bilimsel envanter oluşturmak adına *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabını okuduğunuz dönemde, serinin sonraki sayısı için bizler yolda olacağız.

Bu duygu ve düşüncelerle öncelikli olarak ve bilhassa Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Mehmet Biber Hocamıza teşekkürlerimizi sunarız. Sayın Rektörümüz bugüne kadarki çalışmalarımızda desteklerini esirgemediği gibi konusunu Ardahan'ın oluşturduğu bu projemizde de başından beri bizleri cesaretlendirdi ve özel yönlendirmelerle ufukumuzu ve yolumuzu açtı. Ayrıca *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabına kıymetli çalışmalarıyla katkı sunan bütün yazar ve araştırmacılara çok teşekkür ederim. Son olarak ise *Ardahan Değerlemeleri - 2* kitabının basımı için katkı sağlayan Ardahan Ticaret ve Sanayi Odası'na çok teşekkürlerimizi sunuyorum. Sizlerle serinin sonraki sayısında yeniden görüşmeyi ümit ediyorum, keyifli okumalar diliyorum.

Doç. Dr. İhsan Kurtbaş

